

Ha a visszakeresés csak a fenti szigorú azonosság elvén lenne lehetséges, sok információ veszne el, azért a felhasználó kérheti az egyes kiegészítő jelzőszámok hatálytalanítását, illetve bizonyos intervallumot adhat meg rájuk, amelyben még elfogadható az adott rekord.

További rugalmasságot biztosít a rendszernek a „DE NEM” utasítás használata, pl. az /E/+/G/+/H/ DE NEM /A/ utasítás mind a 20., mind a 30. rekordot előhívja. Ezekben a rekordokban ugyan szerepel A, de nem E, G és H láncban.

A rendszer negyedik eleme a *strukturált tezaurusz*. Ennek felépítése olyan, hogy az inverz file segítségével egy gyűjtőfogalomhoz nemcsak a közvetlenül alárendelt egyedi fogalmakat kereshetjük meg, hanem a több lépcsőben alárendelt fogalmakat is stb.

Az ismertett rendszer előnye, hogy a kutató az öt érdeklő terület irodalmát *anélkül kutathatja, hogy felesleges információkat kapna*, míg a tágabb érdeklődésű felhasználónak lehetősége van a „tallózásra”.

/WASSER, N.: *An alpha-numeric information storage and retrieval system = Journal of the American Society for Information Science*, 25. köt. 6. sz. 1974. p. 374–377./

(Valkó Péter)

* * *

Eredmények és tervek a szovjet tudományos és szakkönyvtárak munkájának automatizálásában

A Szovjetunióban kb. 60 ezer könyvtár áll a kutatás és fejlesztés közvetlen és elsődleges szolgálatára. E könyvtárak tárolják az ország dokumentumvagyonának több mint 50%-át. Állományukat öt-hat évenként megkétszerezik.

A felhasználók szakirodalmi ellátásában ennek ellenére olyan zavarok keletkeztek, amelyeket a hagyományos módszerekkel a legnagyobb erőfeszítések mellett sem lehet kiküszöbölni. Gyökeres orvoslásuk csak a számítógépek alkalmazásának általánossá tételétől remélhető. A Szovjetunió illetékes tájékoztatói és szakkönyvtári központjai lényegében már kimunkálták a számítógépekre való áttérés koncepcióját, az *Össz-szövetségi Könyvpalota* pedig nekilátott az állami bibliográfiai, központi katalógizálási és kiadványstatisztikai rendszer számítógépesítéséhez. Ez utóbbi rendszereknek 1976-ban már működniük kellene.

A Szovjetunió Állami Nyilvános Tudományos–Műszaki Könyvtára 1975 februárjától hat alrendszerből álló és 15 feladat megoldására képes automatizált rendszert működtet. Ez gyakorlatilag megoldja a bibliográfiák készítésének, az állomány feltárásának és a könyvtár igazgatásának felhalmozódott problémáit. A következő lépést a hálózat irányításával kapcsolatos feladatok (gyűjtés, feltárás, őrzés, szolgáltatás, ellenőrzés

és tájékoztatás) számítógépesítésével kívánják megtenni. Mindez megköveteli, hogy a tagkönyvtárakban is megteremtsék azokat a feltételeket, amelyek egy ilyen rendszer működéséhez elengedhetetlenek. S itt nemcsak a különféle számítógépi berendezésekre kell gondolni, hanem a másoló- és a mikrotechnikai berendezésekkel, sőt: megfelelő raktárakkal és szállítóberendezésekkel való ellátásra is.

A számítógépekre való áttérés hatalmas feladatok elé állítja a módszertani munkát. Neki kell ui. – intenzív továbbképzéssel, folyamatos instruálással – megteremtenie az áttérés szellemi feltételeit. Ennek érdekében ki kell munkálni a hálózati központ – a Szovjetunió Állami Nyilvános Tudományos–Műszaki Könyvtára – és az ágazati alközpontok közötti korszerű módszertani munkamegosztást.

/TARAKANOV, K.V.: *Vnedrenie avtomatizacii v bibliotecsnuju praktiku – osnova da' nejsego povüsenija kacsesztva bibliotecsno-informacionnogo obszluzsivaniija = Naucsnuie i Tehnicseszkie Biblioteki SzSzSzR*, 1976. 1. sz. p. 3–8./

(Futala Tibor)

* * *

Adatbázis-előállítók fejlődése és problémái az USA-ban

Az ASIDIC (*Association of Scientific Information Dissemination Centres = Tudományos Információ Szétszolgáltató Központok Egyesülete*) 1971-es ülésén számos, az adatbázisokkal kapcsolatos problémát tárgyalt. E problémák azóta nagyrészt megoldódtak vagy enyhültek, helyettük azonban újak s talán komolyabban merültek fel.

A korábbi, nagyrészt technikai nehézségek helyét most a fejlődéssel összhangban „ipari”, termelési problémák foglalták el. Fokozta ezeket az on-line (nagyrészt retrospektív) keresések ugrásszerűen növekvő száma.

A problémák gyökere: az állam beavatkozása az üzleti életbe, az állam versenye a magánszektornal, az ár-diszkrimináció, a licenciális megkötések stb. Ezek pedig az adatbázisok előállítói mellett kihatnak azok feldolgozóira és közvetítőire is. Tudomásul kell venni, hogy az adatbázisokkal kapcsolatban álló intézmények tevékenysége összetett, foglalkozniok kell előállítással, forgalmazással, közvetítéssel, felhasználással kapcsolatos tennivalókkal. Néhány tipikus probléma a közelmúltból:

1. Egy állami szerv kifejlesztett egy adatbázist, amely széles kört érdekelt volna. Az állam azonban csak a kijelölt intézményeknek biztosította a hozzáférést – ingyen. Később módosítva döntését, jelezte, hogy további felhasználóknak is hajlandó eladni, de – aránytalanul magas áron.

2. Egy adatbázis-előállító évek óta, szerződés alapján, állami adatbázist készít privát számítástechnikai inté-

zetnél. A kormány most azt követeli, hogy állami gépen dolgoztasson, ami azonban drágább és nem biztosít számos lényeges lehetőséget. Eredményképpen drágább, de rosszabb szolgáltatás születne.

3. Az adatbázis-előállítók új szerződésstervezete a közvetítőket teljes lincenc-költség megfizetésére kívánja kötelezni. Ez nemcsak a közvetítők, de a használók, sőt az előállítók érdekeit is sérti.

4. Egy állami intézmény megállapodást kötött, hogy adatbázisát egy kereskedelmi vállalattal dolgoztatja fel és hozatja forgalomba. A vállalat kiépített egy file-t, megszervezte a vevőkört, fejlesztette a rendszert. Egy nap az intézmény, előzetes figyelmeztetés nélkül visszavette az adatbázist és töredékáron maga kezdett szolgáltatni.

5. Néhány állami szerv kereskedelemben hozzáférhető adatbázisokból sokkal olcsóbb szolgáltatásokat nyújt, mint amilyenekre bármely más központ képes, kihasználva, hogy nem fizet licencet.

A főkérdés tehát: az állam, amely az adatbázis-tevékenység kialakításában jelentős támogatást nyújtott, miért akar most jó néhány adatbázist megfojtani?

Journal of the American Society for Information Science, 26. k. 5. sz. 1975. p. 305-306./

(Sárdy Péter)

* * *

A könyvtári anyagmozgatás gépesítésének alapelvei

Annak ellenére, hogy a könyvtári anyagok mozgatása a szó szoros értelmében vett nehéz fizikai munka (1000 könyv súlya kb. 450 kg), eddig a Szovjetunióban édeskevés történt megkönnyítése érdekében. Ha valahol egyáltalán gondoltak rá, akkor vagy egyedi berendezéseket terveztek, vagy másutt használatos és alkalmas berendezésekkel voltak kénytelenek beérni. Speciális berendezéseket ui. nem gyártanak. Érdekes ezért az egész kérdéskomplexumot alaposabban megvizsgálni.

A könyvtárakban használható anyagmozgató berendezések válfajairól az alábbi táblázat ad áttekintést:

1. táblázat

Az üzemeltetés módja	A pálya jellege		
	vertikális vagy me-redek	horizontális vagy lejtős	térátölelő
periodikus	liftek	szállítókoszok önjáró szállítókoszok	csőposta elektromágneses csőposta
folyamatos	elevátorok	szállítószalagok	telelift térátölelő szállítószalagok kombinált berendezések

A fenti áttekintés tovább finomítható, ha tekintetbe vesszük a könyvtár raktárainak nagyságát és térbeli elhelyezkedését, valamint a napi forgalmat (lanyha forgalom = napi ezer kötetnél kevesebb, erős forgalom = napi ezer kötetnél több).

Ez táblázatba foglalva, már konkrét követelményt ír elő az anyagmozgatás gépesítésére:

2. táblázat

A raktár jellemzése	Lanyha forgalom	Erős forgalom
Egyszintű, 25 méternél rövidebb raktár	Kézi szállítókosz	Horizontális szállító szalag
Egyszintű, 25 méternél hosszabb raktár	a) Horizontális szállítószalag	a) Térátölelő szállítószalag „címző” berendezéssel és önműködő kiürítéssel.
	b) Csőposta a kéréslapok eljuttatására	b) Csőposta a kéréslapok eljuttatására
Kétszintes raktár	a) Nem automatizált lift	a) Térátölelő szállítószalag „címző” berendezéssel és önműködő kiürítéssel.
	b) Kézi szállítókosz	b) Csőposta a kéréslapok eljuttatására
Három- és többszintes raktár	a) Lift „címző” berendezéssel és önműködő kiürítéssel	a) Elevátor „címző” berendezéssel és önműködő kiürítéssel
	b) Kézi szállítókosz	b) Horizontális szállítószalag
	c) Csőposta a kéréslapok eljuttatására	c) Csőposta a kéréslapok eljuttatására
Egyedi raktárak	Egyedi tervezésű csőposta a kéréslapok eljuttatására	Egyedi tervezésű kombinált szállítóberendezés

Az anyagmozgatás gépesítésének tervezése előtt tüzetesen szemügyre kell venni az olvasók és a könyvtárosok érdekeit, valamint az állomány védelmének szempontjait. Az alábbi követelmények merülnek fel ezzel kapcsolatban:

a megfelelő sebesség biztosítása, oda-vissza való üzembiztos működés, a szállítópályák lehetséges legrövidebb útjának és egyenességének megtalálása, a kiegészítő munkamozzanatok gépesítése, a szállítás szempontjából számba vehető helyek minél nagyobb részének bevonása az anyagmozgatás gépesített rendszerébe,